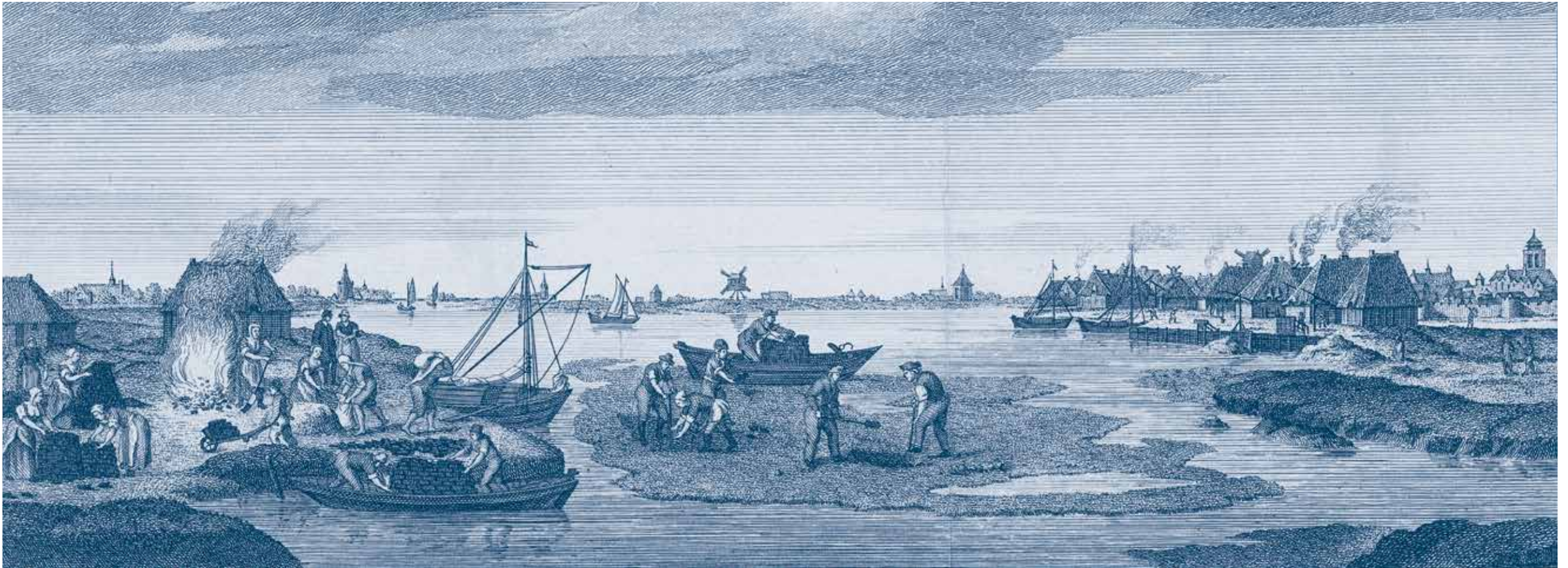

DEEL I

DE VOORGESCHIEDENIS

5000 VC – 1950

Een wandeling door de geschiedenis.
Hoe Amsterdam Zuidoost eruit
zag voor de komst van de eerste
kolonisten.

1

HET ONTOEGANKELIJKE VEEN

800 - 900

Jan Caspar Philips. *De Zel-neering of het Darink-delven, zoo als het oudtyds, in Zeeland, geoeffend werdt.* 1751. Ets, 176 x 298 mm. Collectie: Rijksmuseum Amsterdam (RP-P-OB-60.104).

Overall veen, nat en sponzig veen. Op sommige plekken kaal en opgebold, op de lagere plekken, bij de rivieren, begroeid met wolgras, heide en hier en daar een struik of kleine boom.

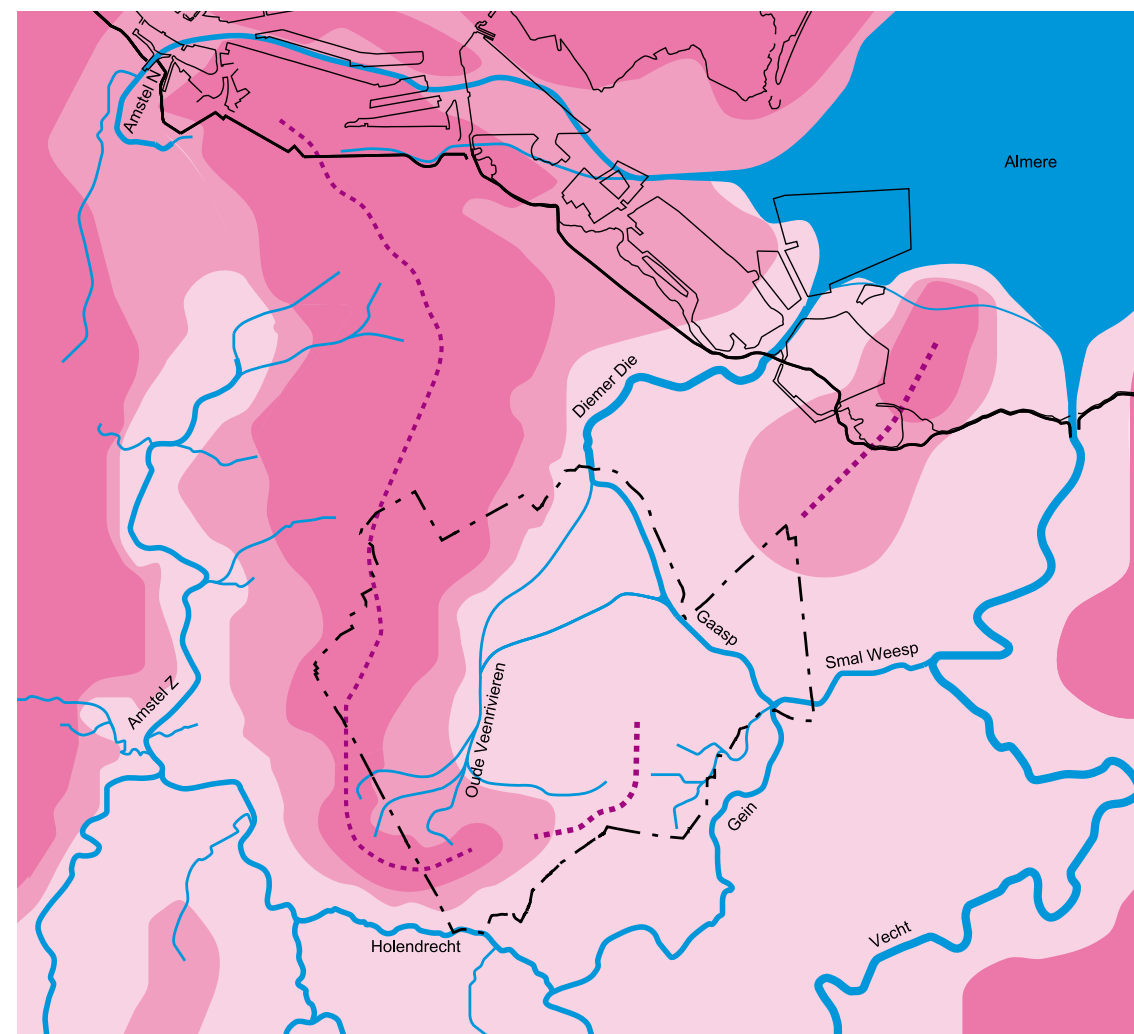
Tussen de strandwallen en duinen langs de Noordzee en de Utrechtse Heuvelrug lag in de 9^e eeuw na het begin van onze jaartelling een metersdik veenpakket. Een gebied dat liep van Wieringen aan de noordzijde tot de oude Rijn aan de zuidzijde. Met een lange rug tot wel meer dan zes meter boven de zeespiegel ter hoogte van de Kostverlorenvaart, over het dichtgegroeide IJ heen.

ONTSTAANSGESCHIEDENIS

De ontstaansgeschiedenis van dat veen begon ongeveer vijfduizend jaar geleden. Tot die periode was westelijk Nederland een waddengebied waar de zee in en uit kon stromen. De zandige bodem – afgezet in het koudste deel van de laatste ijstijd, zo'n achttienduizend jaar geleden – liep vanaf de Utrechtse Heuvelrug flauw omlaag tot de strandwallen met duinen aan de kust. Onder invloed van de getijdenwisseling zette de zee in het gebied zeelei af. Hoe dieper het gebied in, hoe minder afzettingen. Anders dan bijvoorbeeld in de Haarlemmermeer is onder Zuidoost geen sprake meer van klei-afzettingen. De boeren zouden daar in de 17^e eeuw en later no last van krijgen omdat het grondwater door de zandige bodem ongehinderd aan de oppervlakte kon komen. Toen aan de kust de duinen zich aaneensloten kon het zeewater er niet meer in en het regen- en rivierwater er niet meer uit. Het landschap veranderde in moerassen gevoed door regen en uitlopers van de Rijn.

VEENRUG

In het gebied gedijden voornamelijk verschillende soorten veen. Deze soorten waren ook bepalend voor de hoogteverschillen. Langs de rivieren en in de laagvlakten lag meer voedselrijk veen, gevoed door de tijdens overstromingen afgezette mineralen. Hoge delen ontstonden door de ongebreidelde groei van het veenmos, een plant die gedijt bij voedselarm regenwater. Het veen hoopt zich op doordat de bovenkant van de plant steeds blijft doorgroeiën terwijl de onderkant afsterft. Hierdoor ontstaat na verloop van tijd een zompig, ontoegankelijk veenkussen van dood plant-materiaal als je bedenkt dat veenmos tot wel dertig keer zijn eigen gewicht aan water kan vasthouden. Groeit het boven de grondwaterspiegel, dan noemt men het hoogveen, in de volksmond ook wel 'dik water' genoemd. In het gebied tussen de Amstel en de Vecht ontstond op deze wijze een veenrug vanaf het IJ tot het Abcouder Meer. Bescheidener dan die bij de Kostverlorenvaart, maar wel de aanzet tot de uiteindelijke waterstructuur.

- ▲ —————
- In de vroege Middeleeuwen was de regio Amsterdam, inclusief het IJ, bedekt met een dik veenpakket met reliëf. Rechtsboven het Almere, de latere Zuiderzee. Het overtollige water stroomde weg via veenrivieren. Ter vergelijking is de huidige dijk van het IJmeer meegetekend. Evert van Voskuilen. *9e eeuwse veenlandschap met huidige kustlijn.* 2014.
- Rivieren en Almere
 - Eutroof Veen, laag gelegen, relatief voedselrijk
 - Mesotroof Veen, halfhoog gelegen, tussenmilieu
 - Oligotroof Veen, hoog gelegen, voedselarm
 - Kruin van het reliëf, waterscheiding
 - Oeverlijnen 2010
 - - - Dijken 2010
 - - - Grens Stadsdeel Zuidoost 2010

VEENSTROOMPJES

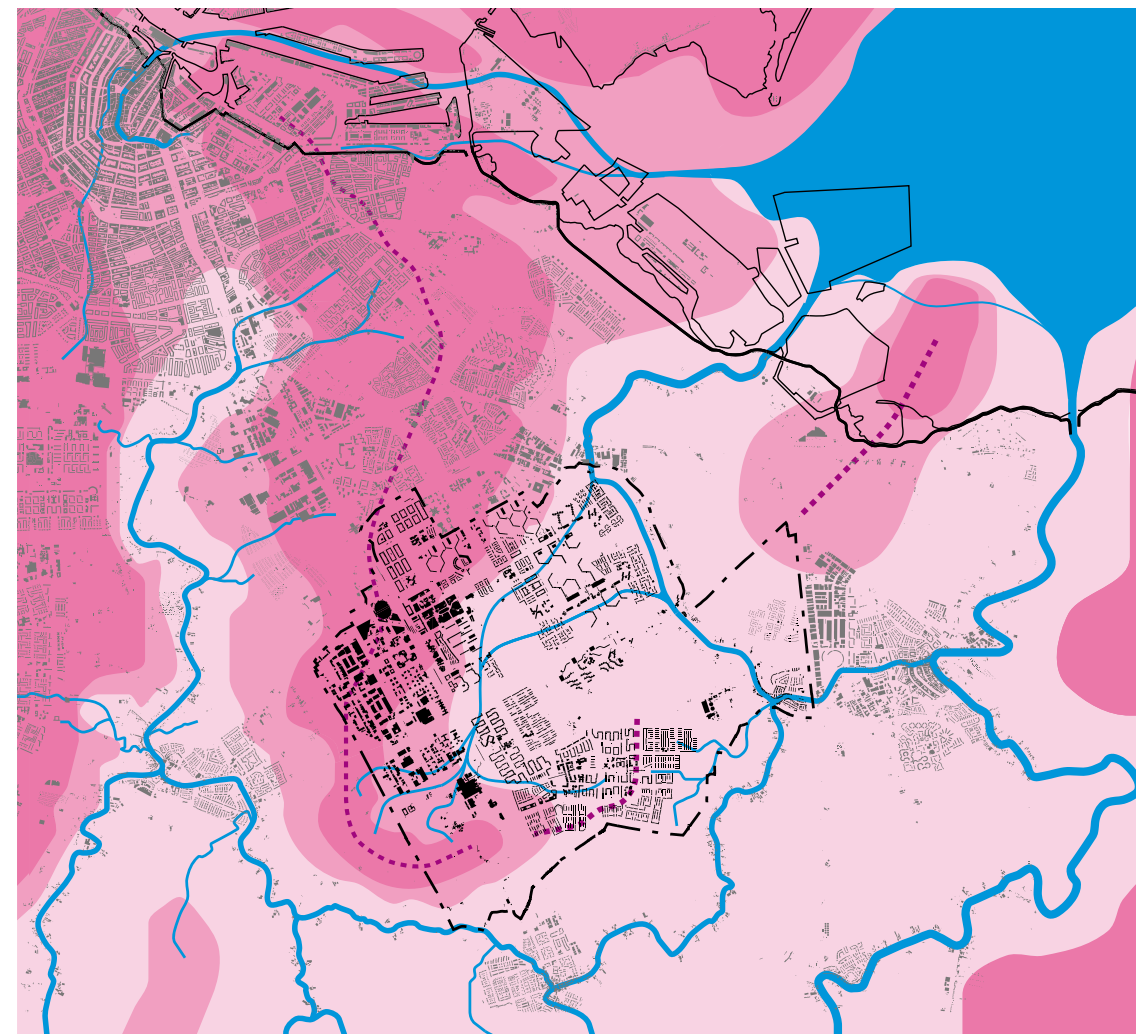
In zo'n nat gebied zoekt het water een uitweg met als gevolg talrijke veenstroompjes. Deze mondden weer uit in verzamelstromen. Onder meer De Amstel, het Gein en de Gaasp zijn in die periode ontstaan. De veenstroompjes met de vorkvertakking richting Diemer Die waren de voorlopers van het Bindelmere, het latere Bijlmermeer en omsloten een moerasbos. De Amstel bestond nog uit twee delen. Een noordelijk deel dat ongeveer ontsprong ter plaatse van de Hortus en via het met veen dichtgegroeide IJ uitmondde in het Almere. De zuidelijke Amstel ontsprong ter hoogte van de Watergraafsmeer en stroomde af via vertakkingen richting de Vecht bij Weesp en Breukelen naar de Oude Rijn. De Vecht, een van de belangrijke dragers van de ontwikkeling van het landschap, is van een ander orde. Deze rivier ontstond als zijtak van de Rijn en stroomde via Utrecht naar het Almere.

Een aantal veenstromen vond in de Vecht een natuurlijke monding. De Vecht was al in de prehistorie in gebruik als vaarroute. Ook de Romeinen maakten er rond het begin van onze jaartelling dankbaar gebruik van. Bewoning was er amper. Alleen langs de oeverwallen zochten vissers en halve nomaden grond voor bestaan. Kleine bewoningsconcentraties ontstonden in Ouderkerk, Weesp en Muiden. Ook in het vroege Amsterdam, aan de Warmoesstraat en Nieuwendijk.

Het Fochteloërveen in Drente. In de 9^e eeuw zou Gaasperdam er zo uitgezien kunnen hebben.

Evert van Voskuilen. *Veenlandschap*. 2013. Persoonlijk archief.

Evert van Voskuilen. *9e eeuw met bebouwing 2010*. 2014.